

карбонату ніколу на структуру та розмір кінцевого нікелевого пористого матеріалу: залежність розміру часток нікелевого металічного порошку від виду солі

ніколу та концентрації її розчину; залежність типу пористої структури відновленого нікелевого матеріалу від виду осаджувача.

Література

1. Кипарисов С.С., Либенсон Г.А. Порошковая металлургия. – М.: Металлургия, 1980. – 496 с.
2. Либенсон Г.А. Основы порошковой металлургии. – М.: Металлургия, 1987 – 208 с.
3. Кудрявцева А.А. Составление химических уравнений. – М.: Высшая школа – 320 с.
4. Вансовская К.М. Металлические покрытия, нанесенные химическим способом. – Л.: Машиностроение, 1985 – 103 с.

Досліджено вплив товщини бічного шунта на теплоенергетичний стан печі графітації Ачесона. Сформульовано енергетичний критерій, використання якого в системі керування дозволяє визначити оптимальну схему формування керна печі

Ключові слова: графітація, піч Ачесона, бічний шунт, система керування

Исследовано влияние толщины бокового шунта на теплоэнергетический состояние печи графитации Ачесона. Сформулирован энергетический критерий, использование которого в системе управления позволяет определять оптимальную схему формирования керна печи

Ключевые слова: графитация, печь Ачесона, боковой шунт, система управления

The influence of the side shunt thickness on Heat-Power state of Acheson graphitization kiln is investigated. Energy criterion is formulated, it's using in control system allows to define the optimal scheme of forming the kiln core.

Keywords: graphitization, Acheson kiln, side shunt, control system

УДК 661.666.2

ДОСЛІДЖЕННЯ БІЧНОГО ШУНТА ПЕЧІ ГРАФІТАЦІЇ

М.В. Коржик

Кандидат технічних наук, доцент*
Контактний тел.: (044) 236-57-97
E-mail: korzhyk@kpi.ua

Г.І. Гурчик

Магістрант*

Контактний тел.: (044) 248-04-16

*Кафедра автоматизації хімічних виробництв
Національний технічний університет України
„Київський політехнічний інститут”
пр. Перемоги, 37, м. Київ, 03056

Вступ

У вітчизняній промисловості виробництво великогабаритної графітованої продукції здійснюється електричними печами за технологією Ачесона. Графітація – це процес утворенні кристалічної структури вуглецевого матеріалу під дією високих температур (більше 2000°C) за рахунок джоулевого тепла, яке вивільнюється при проходженні електричного струму крізь kern печі графітації. Kern печі Ачесона формується з рядів вуглецевих заготовок, керової пересипки, що заповнює міжрядовий простір, а також шунтвних областей (див. рис. 1). Для теплоізоляції kern оточено шаром шихти, питомий електричний опір (ПЕО) якої значно перевищує ПЕО матеріалів керна, що дозволяє вважати теплоізоляцію також і електричним ізолятором [1].

Спосіб графітації великогабаритної продукції за технологією Ачесона характеризується істотними перепадами температур у виробках [1], що викликають термонапруження, які є обмежуючим швидквстю розігріву керна чинником, та призводять до деякої нерівномірності властивостей кінцевої продукції. Для вирівнювання температури в перерізі керна використовують таку схему укладки, при якій частина електричного струму при графітації переспрямовується до його периферії, що досягається введенням в kern шунтвних шарів, сформованих з гранульованих вуглецевих матеріалів (див. рис. 1).

Графітація вуглецевих виробів надзвичайно енергоємна (до 7000 кВт·год на тону продукції [1]), тому зниження енерговитрат на кампанію графітації при забезпеченні високої якості кінцевої продукції є актуальною науковою та практичною задачею.

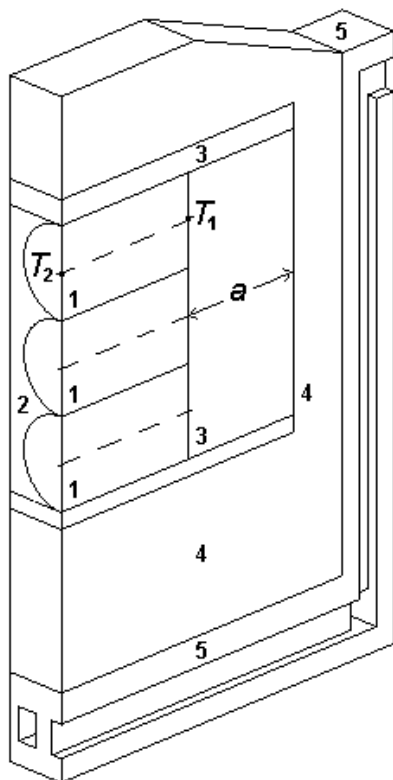

Рис. 1. Розрахунковий фрагмент печі Ачесона:
 1 – вуглецеві заготовки; 2 – ядерна пересипка; 3 – шунтвні шари; 4 – теплоізоляційна шихта; 5 – шамотна футеровка з повітряними охолоджувальними каналами

Постановка задачі

Метою роботи є дослідження впливу товщини бічного шунта на теплоенергетичний стан печі графітації. Результати дослідження дозволять зменшити енерговитрати на графітацію та підвищити якість кінцевої продукції шляхом застосування бічних шунтвних шарів оптимальної товщини в схемі формування ядра печі графітації на підготовчому до кампанії етапі.

Математична модель стану печі

В загальному вигляді опис термоелектричного стану печі графітації базується на спряженій системі диференціальних рівнянь теорії потенціалу та теплопровідності з відповідними крайовими умовами. Система містить нестационарне нелінійне неоднорідне рівняння теплопровідності і квазістационарне рівняння безвихрового поля електричного потенціалу для кожної просторової області, що утворюють загальний об'єм печі Ω [2].

$$c_i(T)\gamma_i \frac{\partial T}{\partial \tau} - \nabla(\lambda_i(T) \nabla T) \Big|_{\tau=0} = J_i^2 \rho_i(T), \quad (1)$$

$$J_i \Big|_{\tau=const} = -\frac{\nabla \phi_i^2}{\rho_i(T)}, \quad (2)$$

де i – індекс області, що визначена на просторових координатах $x, y, z \in \Omega$; m ; c – ефективна масова ізобарна теплоємність, що враховує ефект сублімації вуглецю для відповідних просторових областей, Дж/(кг×К); γ – густина, кг/м³; λ – теплопровідність, Вт/(м·К); ρ – питомий електричний опір матеріалу просторової області, Ом·м; J – вектор густини електричного струму, А/м²; ϕ – електричний потенціал, В; T – розрахункова температура, К; τ – час, с; ∇ – диференціальний оператор Гамільтона.

Для замикання системи (1), (2) задаються початкові теплові (T_0) і граничні теплові та електричні умови. Причому керування піччю $U(\tau)$ розглядається, як перепад потенціалів, заданих відповідними граничними умовами на струмопідводах печі.

Початкові умови задачі:

$$T(x,y,z) \Big|_{\tau=0} = T_0, \quad (3)$$

де T_0 – початкова температура печі графітації.

Граничні умови на границях контакту із зовнішнім середовищем:

$$g_j = -\lambda_j(T) \frac{\partial T}{\partial n} = \alpha_j(T - T_c), \quad (4)$$

де j – індекс зовнішньої поверхні, α – коефіцієнт тепловіддачі, Вт/(м²·К); T_c – температура зовнішнього середовища; n – зовнішня нормаль до поверхні.

Граничні умови на поверхнях симетрії:

$$\frac{\partial T}{\partial n} \Big|_{z=0} = 0. \quad (5)$$

Граничні умови на границях суміжних просторових областей:

$$T_k = T_{k+1}, \quad \lambda_k(T) \frac{\partial T_k}{\partial n} = -\lambda_{k+1}(T) \frac{\partial T_{k+1}}{\partial n}, \quad (6)$$

де k – індекс внутрішньої поверхні.

Граничні умови на границях суміжних електропровідних областей:

$$J_k^n = J_{k+1}^n; \quad E_k^t = E_{k+1}^t; \quad \phi_k = \phi_{k+1}, \quad (7)$$

де J^n – нормальна складова вектора густини струму J ; E^t – тангенціальна складова вектора напруженості електричного поля E , В/м, що визначається для кожної електропровідної області як:

$$E_i = -\nabla \phi_i. \quad (8)$$

Граничні умови на границях з електричним ізолятором:

$$J^n = 0. \quad (9)$$

Граничні умови, що формують керуючий вплив:

$$\phi \Big|_{x=0} = 0; \quad \phi \Big|_{x=h} = U_m(\tau), \quad (10)$$

де h – довжина, м, ділянки керна печі, до якої прикладається напруга U_m , В.

В термодинамічному сенсі випаровування вологи є фазовим переходом I-го роду, що супроводжується поглинанням теплоти. Для урахування цього явища представимо рівняння (1) для просторових областей, матеріал яких має істотний вміст вологи, в ентальпійній формі [2]:

$$\frac{dH_1(T)}{dt} - \nabla(\lambda_1(T) \nabla T) \Big|_{\tau=0} = J_1^2 \rho_1(T), \quad (11)$$

$$H_1(T) = \int_0^T c(T) \gamma(T) dT, \quad (12)$$

де H – тепловміст відповідної просторової області, Дж/м³.

Числове дослідження процесу графітації

При моделюванні впливу товщини бічного шунта a на теплоенергетичний стан було використано результати натурального експерименту, отримані при графітації електродів діаметром 555 мм та довжиною 1900 мм у печі графітації постійного струму (у відповідності з виробничим регламентом, бічний шунт в експерименті мав товщину $a = 0.05$ м). Для цього з Ω було виокремлено симетричний розрахунковий фрагмент, що описує 1/112 загального об'єму та відображує основні електричні і термічні процеси всієї печі графітації (див. рис. 1), а моделювання виконано методом скінченних елементів [3].

Перевірку адекватності числового розв'язку задачі (1) – (11) здійснено шляхом порівняння результатів розрахунків з експериментальними даними. При цьому в числовій моделі використані теплофізичні властивості матеріалів завантаження печі, що відповідають експериментальним. Зокрема, для формування нижнього та бічного шунта використано матеріал кернової пересипки (сирий гранульований металургійний кокс) із середнім масовим вологовмістом $v_2 = v_3 = 0.03$, а вологовміст теплоізоляційної шихти прийнято $v_4 = 0.08$.

На отриманій числовій моделі виконано ряд імітаційних розрахунків для різних значень параметра a (останню точку: $a = 1.05$ м розташовано біля бічної стіни печі). За критерій припинення розрахунку взято загальну витрату енергії на кампанію Q_k , кВт·год, що відповідає експериментальній.

На рис. 2 зображено динаміку температури T_1 периферії заготовок верхнього ряду, яка є “найхолоднішим” місцем виробів і характеризує їх ступінь графітації [4].

Як видно з рис. 2, при використанні бічного шунта з сирого коксу кінцевий рівень температур перевищує 2300°C, що дозволяє отримати продукцію задовільної якості за будь-якого значення параметра a . При цьому в період розігріву керна температура периферії збільшується із збільшенням параметра a , що дозволяє інтенсифікувати розігрів та пришвидшити кампанію графітації в цілому.

Цей висновок підтверджує і аналіз зображеної на рис. 3 динаміки перепаду температур між центром та периферією заготовок верхнього ряду, який визначається, як: $\Delta T = T_2 - T_1$ (див. рис. 1).

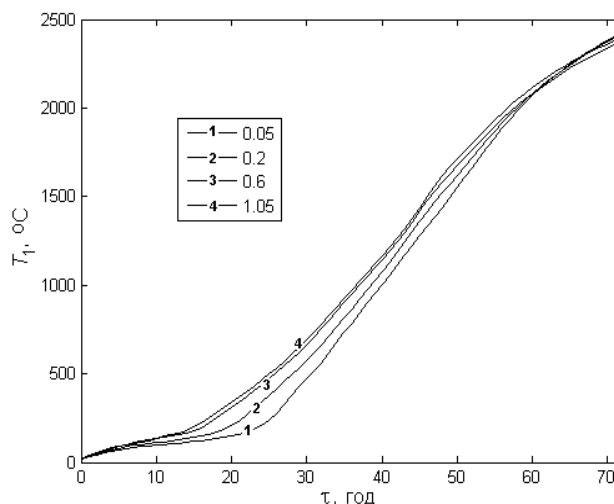

Рис. 2. Динаміка температури характеристичної точки керна печі для різних значень a

Розглянемо динаміку середньої густини струму (див. рис. 4) у бічному шунті, яку можна визначити так:

$$J = \frac{1}{S} \int J dS,$$

де J – середня густина струму, А/см²; S – площа поперечного перерізу бічного шунта, см².

Як видно з рис. 4, середня густина струму зменшується із збільшенням параметра a . Це, з урахуванням динаміки температури характеристичної точки (див. рис. 2), свідчить про нерівномірність розподілу густини струму у перерізі бічного шунта і означає, що із збільшенням параметра a частина шару шунта стає баластною і не бере участі у додатковому розігріві периферії керна.

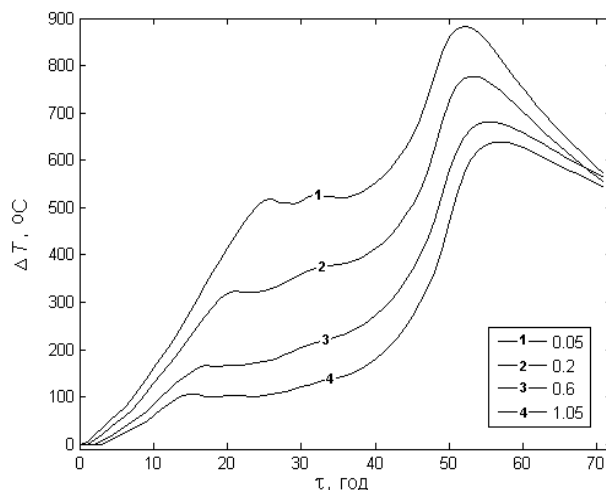

Рис. 3. Динаміка перепаду температур заготовок верхнього ряду для різних значень a

Оскільки вологовміст теплоізоляційної шихти v_4 , зазвичай, істотно перевищує вологовміст матеріалу шунта v_3 , відносно зменшення об'єму теплоізоляції (при збільшенні a) дозволяє зменшити енерговитрати на

випаровування вологи. При цьому втрати теплоти у оточуюче середовище бічною стіною печі будуть визначатись сумарною ефективністю теплоізоляції, утвореної матеріалом баластної частини шунта та шаром теплоізоляційної шихти.

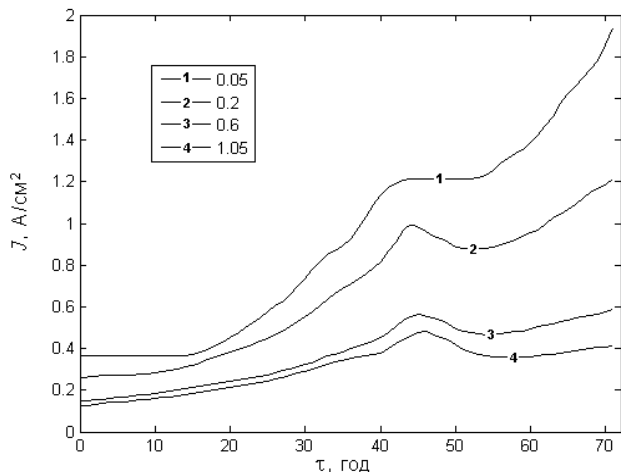

Рис. 4. Динаміка середньої густини струму бічного шунта для різних значень *a*

555 мм в умовах, що відповідають експериментальній кампанії ($v_3 = 0.03, v_4 = 0.08$), оптимальна товщина бічного шунта дорівнює $a_{opt} = 0.41$ м.

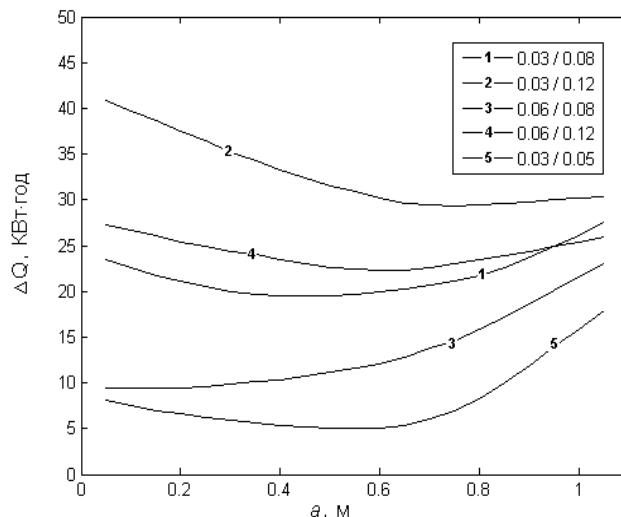

Рис. 5. Непродуктивні витрати теплоти розрахункового фрагмента печі

Визначення оптимальної товщини бічного шунта

За технологію Ачесона власне на графітацію виробів витрачається не більше 25 % загальних енерговитрат [1]. Для того, щоб оцінити непродуктивні витрати, пов'язані з впливом бічного шунта, сформулюємо енергетичний критерій у вигляді:

$$Q(a) = Q_b(a) + Q_c(a); \tag{13}$$

де Q_c – втрати теплоти із зовнішніх поверхонь печі в оточуюче середовище; Q_b – витрати теплоти на випаровування вологи з сипких матеріалів завантаження печі. Зазначені витрати визначаються так:

$$Q_c(a) = \int_{\tau} \sum_j g_j(a) F_j d\tau;$$

$$Q_b(a) = \sum_i V_i(a) \gamma_i L_i \frac{v_i}{1 - v_i};$$

де g – середній тепловий потік, Вт/м², через зовнішню поверхню площею F , м², який визначається у відповідності з (4); V – об'єм просторової області, матеріал якої має істотний вміст вологи, м³; γ – густина сухого матеріалу, кг/м³; L – теплота пароутворення, Дж/кг.

На рис. 5 зображено отримані на імітаційній моделі оцінки змінюваної частини цільової функції (13) для різних комбінацій середнього масового вологовмісту матеріалів шунта та теплоізоляції (v_3 / v_4) у розрахунковому фрагменті.

Аналіз результатів показує, що у всіх випадках, коли для формування шунта використовується сухий матеріал, товщина бічного шунта може бути збільшена в порівнянні з сучасними регламентними вимогами. Зокрема при графітації електродних виробів діаметром

Відома система керування процесом графітації [5], що визначає оптимальне керування на основі поточного аналізу термом'якого стану виробів, дозволяє зменшити енерговитрати кампанії графітації на 10–12 %. Дооснащення цієї системи модулем, що мінімізує критерій (13) на основі попередніх оцінок вологості сипких матеріалів завантаження та розрахунків прогнозу енергетичного стану печі дозволить додатково зменшити енерговитрати на 1–2 % лише за рахунок застосування оптимальної схеми формування ядра.

Висновки

Проведені на імітаційній моделі дослідження властивостей бічного шунта печі графітації дозволили зробити такі висновки:

- збільшення товщини бічного шунта не призводить до підвищення кінцевих рівнів температур ядра, але зменшує перепад температур у виробі в період розігріву, що дозволяє інтенсифікувати процес та підвищити якість кінцевої продукції;
- у бічному шунті збільшеної товщини густина струму розподілена нерівномірно і частина об'єму шунта перестає виконувати роль елемента теплоділення (стає баластною);
- на основі аналізу властивостей бічного шунта сформульовано енергетичний критерій, мінімізація якого системою керування процесом дозволить отримати додаткове зменшення загальних енерговитрат на кампанію графітації до 2 %.

Подальша робота в області вдосконалення промислового процесу графітації буде пов'язана із дослідженням впливу верхнього та нижнього шунтвального шару на теплоенергетичний стан печі Ачесона.

Література

1. Соседов В.П. Графитация углеродистых материалов / В.П. Соседов, Е.Ф. Чалых. – М. : Металлургия, 1987. – 176 с.
2. Коржик М.В. Модель температурного поля печи графитации / М.В. Коржик, С.В. Кутузов // Наукові вісті НТУУ „КПІ”. – 2007. – № 1. – С. 17–23.
3. Коржик М.В. Керування стадією розігріву печі графитації / М.В. Коржик // Автоматизація виробничих процесів. – 2006. – № 2. – С. 69–78.
4. Коржик М.В. Вдосконалення регламенту графитації електродних виробів / М.В. Коржик, І.Л. Шилович, А.І. Жученко, О.Ю. Уразліна // Наукові вісті НТУУ „КПІ”. – 2004. – № 2. – С. 107–109.
5. Коржик М.В. Розробка системи керування процесом графитації в печах Ачесона / М.В. Коржик, Г.І. Гурчик // Хімічна інженерія, екологія та ресурсозбереження. – 2010. – № 1. – С. 98–103.

Розглядаються питання оцінки пластичності металу і сплавів при обробці і впливу на неї різних факторів
Ключові слова: *формування, пластична деформація, потенційна енергія, швидкість деформації*

Рассматриваются вопросы оценки пластичности металла и сплавов при обработке и влияния на неё различных факторов
Ключевые слова: *формообразование, пластическая деформация, потенциальная энергия, скорость деформации*

The assessment questions of the metal plasticity and alloys processing and influence of different factors are considered
Key words: *morphogenesis, plastic deformation, the potential energy, the rate of deformation*

УДК 621.7

ПЛАСТИЧЕСКОЕ ДЕФОРМИРОВАНИЕ МЕТАЛЛА ПРИ ОБРАБОТКЕ ДАВЛЕНИЕМ

А. А. Дудников

Кандидат технических наук, профессор, заведующий кафедрой*

А. И. Беловод

Кандидат технических наук, доцент
 Кафедра общетехнических дисциплин**

А. А. Келемеш

Ассистент*

А. М. Погорецкий

Магистрант*

И. В. Перелит

Магистрант

*Кафедра ремонта машин и технологии конструкционных материалов
 **Полтавская государственная аграрная академия
 ул. Сковороды, 1/3, г. Полтава, 36003

1. Введение

Формообразование обработкой давлением основано на способности изделий из металла и сплавов изменять свою форму без разрушения под действием приложенных внешних сил. Обработка давлением является одним из прогрессивных, экономических и высокопроизводительных способов придания металлу формы. Обработкой давлением могут быть получены детали из материала, обладающего как высокой, так и

низкой пластичностью, т.е. способностью необратимо деформироваться без разрушения.

2. Постановка проблемы

Способность металла и сплавов при некоторых условиях силового воздействия, независимо от его происхождения, устойчиво изменять свою форму без разрушения сплошности, используется с давних времён. Несмотря на это, механизм пластической деформации из-за сложности происходящих при этом явлений